

SPERANCYJNY ASPEKT TEOLOGII KRZYŻA W MYŚLI MARCINA LUTRA I JOSEPHA RATZINGERA/BENEDYKTA XVI

Znamienny rys kultury religijnej późnego średniowiecza stanowi dominacja wątków pasywnych zarówno w myśli teologicznej, jak również liturgii. Okres ten przyniósł ważne pod względem religijnym manifestacje świętości krzyża. Świadectwem tego na zawsze pozostanie twórczość takich postaci zachodniego chrześcijaństwa, jak św. Augustyn, św. Benedykt, św. Anzelm (*Sermo devotissimus magistrali de passione Domini*), św. Bernard z Clairvaux (*Liber de passione Christi et doloribus et planctibus Matris eius*), św. Bonawentura (*Meditationes vitae Christi*), Tomasz à Kempis (*De imitatione Christi*)¹. Nie pozostało to bez wpływu na liturgię, która od zawsze stanowiła szczególny wyraz chrześcijańskiej wiary. Wyjątkową inspiracją okazała się twórczość św. Wenancjusza Fortunata († 610), biskup Poitiers. Jemu właśnie przypisuje się autorstwo hymnu *Vexilla regis prodeunt*, który wszedł do liturgii Wielkiego Tygodnia. Jego ostatnie dwie zwrotki, które stały się wzorem niemal wszystkich średniowiecznych utworów na temat krzyża, rozpoczynają się od bardzo znaczących słów: „O crux, ave, spes unica”². Sam hymn mógł powstać jako utwór skomponowany na święto Podwyższenia Krzyża Świętego, obchodzone w rocznicę odnalezienia i wystawienia do publicznej czci relikwii krzyża w Jerozolimie. Hymn *Vexilla regis prodeunt* jest pozdrowieniem krzyża, w którym liturgia każe widzieć *jedyną nadzieję* człowieka.

¹ Zob. H.U. von Balthasar, *Teologia misterium paschalnego*, tłum. E. Piotrowski, Kraków 2010, s. 38-48.

² Zob. G. Trościński, *Pieśń o Krzyżu i jej nieznaną późnośredniowieczny przekaz. Z zagadnień polskojęzycznego zasobu literackich pozdrowień Krzyża, „Pamiętnik Literacki” 1/2015, s. 29.*

1. *Theologia crucis* Marcina Lutra

Kwestia krzyża została na nowo podniesiona podczas dysputy w Heidelbergu (1518) przez M. Lutra. Jego *teologia krzyża* stanowi punkt wyjścia dla całej myśli teologicznej niemieckiego reformatora. Streszcza się ona w wydarzeniu krzyża, które Luter uznał za szczególne miejsce samoobjawienia Boga. Nowa koncepcja chrystologiczna, podjęta w okresie reformacji, skierowana była przeciwko średniowiecznej teologii i filozofii. M. Luter we właściwy dla siebie sposób poddał krytycznej ocenie teologię scholastyczną. Chrystologii, w myśl reformatorów, nie należy odłączać od jej kontekstu soteriologicznego i ograniczać się do terminologicznego określenia kategorii natury i osoby³. W reakcji na teologię spekulatywną, która nie mogła dać właściwego i wystarczającego poznania Boga, w centrum myśli M. Lutra znalazła się właśnie pasja Jezusa Chrystusa.

W swojej krytyce różnych aspektów teologicznej tradycji swoich czasów, M. Luter wielokrotnie powoływał się na świadectwo Biblii. Pismo Święte stało się rdzeniem jego teologii. Miejsce systematycznego myślenia, rozumianego jako proces dedukcyjny i dyskursywny, powinna zająć modlitwa i medytacja. Podczas gdy scholastyka rozpoczynała proces teologicznego poznania od ludzkiego wysiłku, by móc następnie mówić o słowie Bożym, Luter żywił przekonanie, że miejsce tego, co nazywamy *prudencia*, musi zająć modlitwa. Zasada *sola scriptura* stała się podstawą całej luterkańskiej teologii. Struktury filozoficzne musiały ustąpić miejsca *stricte* biblijnemu myśleniu. Metoda zaproponowana przez M. Lutra naprowadza w konsekwencji na chrystocentryzm (*solus Christus*). Z wiary w Jezusa Chrystusa, zdaniem reformatora, wypływają i do Niego prowadzą wszystkie teologiczne przemyślenia. Należy zaznaczyć, że wiara ta ma charakter zbawczy, ponieważ w całej pełni człowiek wierzy w Chrystusa dopiero wtedy, gdy widzi w Nim swoje własne zbawienie. Innymi słowy, wiara w Chrystusa odnosi zawsze Jego zbawcze dzieło do egzystencji człowieka, akcentując jego *pro me*⁴. W odniesieniu do sło-

³ Zob. *Melanchthons Werke* II/1, red. R. Stupperich, Gütersloh 1952, s. 20.

⁴ Zob. H.U. von Balthasar, *Karl Barth. Darstellung und Deutung seiner Theologie*, Köln 1962, s. 371.

wa Bożego i chrystologicznej koncepcji M. Lutra, chrześcijańska wiara może przyjąć jedynie formę *fides fiducialis*. Biblijne poznanie, dające wgląd w tajemnicę Boga, możliwe jest jedynie dzięki wierze. Teologia w swej całości zawsze pozostaje nauką wiary (*scientia fidei*). Decyduje ona ostatecznie o zbawczym działaniu Boga wobec człowieka. Takie ujęcie pozwoliło Lutrowi na sformułowanie zasady *sola fide*⁵.

Studium Pisma Świętego doprowadziło M. Lutra do odkrycia wewnętrznego związku wiary ze sprawiedliwością. To właśnie w wierze, którą Luter pojmował jedynie jako łaskę, zostaje ludziom udzielona sprawiedliwość. Zatem zbawienie, do którego człowiek dociera wyłącznie przez łaskę, pozostaje całkowicie niezasłużonym darem. W obliczu odkupieńczej śmierci Chrystusa na krzyżu tracą znaczenie dobre uczynki i własne zasługi. Chrześcijanin im bardziej uświadamia sobie swoją słabość, grzech i winę, oraz z im większą ufnością spogląda na krzyż Chrystusa, tym obficiej obdarowywany jest tym, co konieczne do zbawienia. Nauka o usprawiedliwieniu, leżąca u podstaw luterńskiej teologii, została wyrażona przez M. Lutra słowami *sola gratia*⁶. Jego teologia zyskała przez to charakter ściśle egzystencjalny. Nie jest ona – jak chcieliby teologowie klasyczni – spekulacją na temat Boga, lecz doświadczalną mądrością (*sapientia experimentalis*). Podmiotem teologii M. Lutra jest grzeszny i obciążony winą człowiek. Jego odniesienia do Boga nie można jednak pojmować ontycznie, gdyż posiada ono na wskroś dynamiczny charakter. Luter miał zawsze na uwadze zbawcze oddziaływanie Boga względem człowieka⁷. Jedynie w krzyżu i cierpieniu Chrystusa dostrzegał niewidzialną istotę Boga (*invisibilia dei*), czyli Jego moc, mądrość, sprawiedliwość i dobroć⁸.

Dotychczasowe rozważania na temat zasad wypracowanych przez M. Lutra prowadzą do uchwycenia tego, co stanowi charakterystyczny rys jego teologii, mianowicie *teologii krzyża*. Kluczo-

⁵ Zob. A. Nossol, *Co teologia Marcina Lutra może dać teologii katolickiej?*, „Collectanea Theologica” 54/4, s. 8.

⁶ Zob. *Rechtfertigung w: Kleines Lexikon der Reformation. Themen, Personen, Begriffe*, red. D. Pertsch, München 1983, s. 130-131.

⁷ Zob. A. Nossol, *Co teologia Marcina Lutra może dać teologii katolickiej?*, dz. cyt., s. 8-9.

⁸ Zob. P. Althaus, *Die Theologie Martin Luthers*, Gütersloh 1983, s. 34.

wym pojęciem dla zrozumienia myśli niemieckiego reformatora jest łacińskie *posteriora*, które Luter tłumaczył na język niemiecki przez *Rückenansicht*. Nawiązywał w ten sposób do historii Mojżesza, który nie mogąc, pod groźbą utraty życia, oglądać Pana, jedynie od tyłu spoglądał na Jego chwałę (por. Wj 33,23). Bóg bowiem ukrywa się w swoim działaniu pod zasłoną czynów stannowiących przeciwieństwo tego, czego człowiek od Niego oczekuje. Istnieje tylko, zdaniem Lutera, pośrednie poznanie Boga, gdyż Objawienie jest ze swej natury pośrednie, ukryte. Teologia chwały (*theologia gloriae*), która przyjmując za punkt wyjścia jedynie wspaniałość dzieła stworzenia, nie dostarcza prawdziwej wiedzy na temat Boga. W swojej istocie jest On absolutnie odległy i różny od swego stworzenia⁹ Dzięki teologii krzyża (*theologia crucis*), zdaniem reformatora, można doświadczyć Boga słabego i bezsilnego, nie zaś Boga chwały. Krzyż powinien więc na zawsze pozostać „zgorzeniem dla Żydów, a głupstwem dla pogan” (1 Kor, 1,23) – natomiast dla wierzących – źródłem prawdziwego poznania.

Marcin Luter nie zanegował możliwości racjonalnego poznania Boga, lecz, jak nikt dotąd, mówił o całkowitej niewystarczalności ludzkiego intelektu. Potrafił dostrzec manifestację Boga, Jego chwałę i moc w całym stworzeniu (*revelatio generalis*), jednak wyraźnie akcentował, że takie poznanie nie jest równoznaczne z poznaniem woli Bożej i samo w sobie nie może prowadzić do zbawienia. Objawienie ogólne, możliwe do przyswojenia przez światło rozumu, zostało więc zastąpione przez objawienie szczegółowe, nadnaturalne (*revelatio specialis*). Jego świadectwem jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, które jest ukazaniem się Boga w dziejach Izraela i w Osobie Syna Bożego, Jezusa Chrystusa. Luter sądził, że człowiek wraz z upadkiem, kiedy to został w nim zniszczony obraz Boży, utracił zdolność poznania Boga przez Jego działa. Skoro więc naturalne poznanie Boga obciążone jest grzechem i nie prowadzi do celu, zechciał Bóg, by odtąd poznawano Go przez cierpienie, w uniżeniu i hańbie. Krzyż nie jest niczym innym, jak tylko szatą ukrytego i, jak powiedziałby M. Luter, nagiego Boga (*Deus nudus*). W istocie rzeczy Bóg

⁹ Zob. W. von Loewenich, *Luther für Christen. Eine Herausforderung*, Freiburg-Basel-Wien 1986, s. 66.

objawiony (*Deus revelatus*) nadal pozostaje Bogiem ukrytym (*Deus absconditus*). M. Luter nie widział w tym wykluczającej sprzeczności, lecz przekonywał, że miejscem przenikania się tych myśli jest krzyż Jezusa Chrystusa. *Teologia krzyża* powinna więc być hermeneutyczną zasadą uprawiania teologii. Wittenberski reformator, myśląc o Bogu krzyżowanym (*Deus crucifixus*), pragnął jedynie tego, aby jego teologia była staurocentryczna i taką też pozostała w zapoczątkowanej przez niego wspólnocie kościelnej¹⁰.

W krzyżu Jezusa Chrystusa zostały ofiarowane ludzkości wszystkie zbawienne dary, a mianowicie pojednanie, wyzwolenie, przede wszystkim zaś usprawiedliwienie. Jest on więc znakiem ofiary wyznaczonej i złożonej przez samego Boga. On jest inicjatorem zbawienia człowieka, który niczym nie zasłużył na pojednanie z Bogiem. Krzyż należy więc rozumieć jako drogę, która wiedzie od Boga do człowieka. Ofiara Jezusa jest wyjątkowym darem, którego Bóg udziela pod zasłoną krzyża. Łaska została okazana człowiekowi dzięki posłuszeństwu Jezusa. To na Chrystusie został złożony grzech całego świata, który uwłącza świętości i sprawiedliwości Boga. Krzyż nie usunął Bożego gniewu, lecz stał się miejscem sądu nad światem. Zapłaty za grzech doświadczył na sobie sam Chrystus, który oddalony od Boga wołał: „Boże mój, Boże mój, czemuś Mnie opuścił?” (Mt 27,46). Krzyż, który winien wzbudzać lęk przed tajemniczością Bożego gniewu, służy właściwemu dziełu, jakim jest zbawienie. Teologia M. Lutra najdobitniej ujawnia zbawcze działanie Boga, który przez krzyż przyniósł światu pojednanie i usprawiedliwienie.

Dla chrześcijan krzyż Chrystusa jest miejscem nie tylko poznania Boga, lecz także drogą, która do Niego prowadzi. Nie opiera się ona jednak na spekulacji Jego istoty, ani też kontemplacji cierpienia. Na tej drodze grzeszny człowiek podąża ku doskonałej świętości, która osiągnie swoją pełnię w eschatologicznym spełnieniu. M. Luter, opisując tę rzeczywistość, posługiwał się aksjomatem *simul iustus et peccator*. Grzeszny człowiek, choć usprawiedliwiony przez krzyż Chrystusa, wciąż żyje jeszcze w świecie grzechu (*peccator in re*). Jednocześnie, dzięki wyda-

¹⁰ Zob. M. Uglorz, *Teologia krzyża ks. Marcina Lutra*, „Teologia i ambona” 16/1997, s. 2-4.

rzeniu krzyża, może on z nadzieją spoglądać na swoją przyszłość (*iustus in spe*)¹¹. Niewinny Jezus, który dzieli dołę człowieka opuszczonego przez Ojca, stał się nadzieją na to, że Bóg potrafi zaprowadzić sprawiedliwość. Ze strony człowieka niezbędny jest dar wiary, przez który może on już teraz przeczuwać tę rzeczywistość. Wiara w Jezusa Chrystusa, która jest odpowiedzią na ukrytą formę objawienia się Boga, jest przede wszystkim i nade wszystko nadzieją. To, co przyniósł Jezus, który umarł na krzyżu, było spotkaniem z żywym Bogiem, a zatem spotkaniem z nadzieją przemieniającą życie i świat.

2. *Theologia crucis* Josepha Ratzingera / Benedykta XVI

Krzyż stał się przedmiotem rozważań jednego z najwybitniejszych teologów na Stolicy Piotrowej, Benedykta XVI. Podjął on próbę interpretacji śmierci Jezusa Chrystusa jako ekspiacji, która zawsze ma na celu przywrócenie jedności z Bogiem. Tłumacząc tę rzeczywistość J. Ratzinger, w nawiązaniu do tradycji pierwszej społeczności judeochrześcijańskiej w Jerozolimie, przywołuje grecki termin *hilastérion* (hebr. *kapporeth*), nazywając w ten sposób ukrzyżowanego Jezusa. Słowem tym określano wieko zakrywające Arkę Przymierza, które w czasie składania ofiary w wielkim Dniu Przebłagania było skrapiane krwią. Wspólnoty chrześcijańskie odnosiły ten archaiczny obrzęd do męczeńskiej śmierci Chrystusa, z której cały brud świata wchodzi w kontakt z samym Synem Bożym. Dzięki temu cała niesprawiedliwość jest prawdziwie zniweczona i przemieniona przez nieskończoną miłość¹².

Śmierć Jezusa na krzyżu nie jest dziełem przypadku, lecz stanowi część historii Boga z Jego ludem; z niej czerpie swoją logikę i znaczenie. Paweł Apostoł, próbując ukazać właściwy sens

¹¹ Zob. A. Nossol, *Co teologia Marcina Lutra może dać teologii katolickiej?*, dz. cyt., s. 13.

¹² Zob. J. Ratzinger – Benedikt XVI, *Jesus von Nazareth. Vom Einzug in Jerusalem bis zur Auferstehung*, Freiburg-Basel-Wien 2011, s. 255-256; J. Szymik, *Syn, sens, hilasterion. Idee przewodnie chrystologicznej trylogii Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, w: *Jezus z Nazaretu. Poszukiwania chrystologiczne drogą wyznaczoną przez Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, red. J. Królikowski, P. Łabuda, A. Michalik, Tarnów 2016, s. 51-54.

tej śmierci, pisze do wspólnoty w Koryncie, że Chrystus umarł za nasze grzechy zgodnie z Pismem (por. 1 Kor 15,3). Jego odkupieńcza śmierć wypełniła w szczególności proroctwo o cierpiącym Słudze (por. Iz 53,7-8). Umieszczona w kontekście słowa Boga i Jego miłości, nie może być w żaden sposób rozumiana jako konsekwencja grzechu pierworodnego. Pozostałaby wtedy jedynie następstwem zarozumiałości człowieka, która doprowadziła go ostatecznie do popadnięcia we własną nędzę. Jej przyczynę stanowi natomiast pokora Boga, który wiedziony miłością zstępuje do człowieka, aby go ponownie unieść ku sobie. Jest to więc śmierć należąca do kontekstu posługi ekspiacyjnej, w której dokonuje się pojednanie¹³. Rzeczywistość grzechu i śmierci, która tak bardzo zanieczyszcza obraz Stwórcy, jest czymś realnym, spowodowanym winą człowieka. Bóg nie domaga się jednak czegoś nieskończonego, lecz czyni siebie miejscem pojednania. W swoim Synu bierze na siebie cierpienie i ofiarowuje światu w darze swą nieskończoną czystość¹⁴. J. Ratzinger/Benedykt XVI dostrzeżga w krzyżu skutecznie działającą siłę zwalczającą wszelką postać zła. Swoisty model soteriologiczny, oparty na zaczerpniętym z *Listu do Rzymian* pojęciu *hilastérion*, odsłania jednocześnie obraz Boga, który sam *pije kielich* całej niesprawiedliwości świata. Nie jest on więc okrutnym Bogiem domagającym się przebłagania. W ofierze Jezusa Chrystusa przelał On swoją własną krew, przynosząc wszystkim ludziom całkowite przebaczenie winy¹⁵.

Krzyż Jezusa i Tradycja dotycząca tego wydarzenia stanowią centrum kerygmatu św. Pawła. J. Ratzinger/Benedykt XVI, komentując dzieła Apostoła Narodów, wspomina o zbawczym wymiarze śmierci Jezusa. Jest ona ceną odkupienia (por. 1 Kor 6,20), wyswobodzeniem (por. Ga 5,1) oraz pojednaniem (por. Rz 5,10). W tym zawiera się istota teologii św. Pawła, której odniesieniem są słowa: „Syn Człowieczy nie przyszedł, aby Mu służyło, lecz żeby służyć i dać swoje życie na okup za wielu” (Mk 10,45)¹⁶. Benedykt XVI, inspirowany *Drugim Listem do Koryntian*, wska-

¹³ Zob. J. Ratzinger – Benedykt XVI, *Jesus von Nazareth*, dz. cyt., s. 277-278.

¹⁴ Zob. tamże, s. 256.

¹⁵ Zob. J. Szymik, *...aleś mi utworzył ciało... (Hbr 10,5). Teologia inkarnacji według J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce” 5,2 (2011), s. 231-233.

¹⁶ Zob. Benedykt XVI, *Katechezy o św. Pawle*, Kraków 2009, s. 73-74.

zuje na stwierdzenie, które jego zdaniem jest wspaniałą syntezą teologii krzyża (5, 14-21). Z jednej strony Chrystus, którego Bóg uczynił grzechem dla naszego dobra, umarł za wszystkich; z drugiej – Bóg pojednał świat ze sobą, nie poczytując ludziom ich grzechów. Dzięki tej posłudze pojednania wszelka niewola została odkupiona¹⁷. Teologia krzyża – zdaniem J. Ratzingera/Benedykta XVI – nie jest teorią, ale rzeczywistością chrześcijańskiego życia. Życie w wierze w Jezusa Chrystusa wymaga codziennego wyrzeczenia i cierpienia. Jednak na tej drodze towarzyszy chrześcijanom Boże światło oraz pochodząca od Niego nadzieja. Tę właśnie nadzieję budzi ukrzyżowany Jezus, który sprawia, że doświadczając cierpienia poznajemy życie w jego głębi. Podstawą tej nadziei jest natomiast zmartwychwstanie Chrystusa, z którego wypływa wiara w to, że pewnego dnia będziemy mogli dotrzeć do prawdziwej Ojczyzny, która jest w niebie¹⁸. Lektura listów św. Pawła, w świetle J. Ratzingera/Benedykta XVI, pozwala stwierdzić, że dzięki zmartwychwstaniu, teologia krzyża staje się teologią nadziei.

W całej swojej rozciągłości teologia krzyża przechodzi jednocześnie w chrystologię wcielenia, która wrosła z myśli greckiej i dominowała w katolickiej tradycji Wschodu i Zachodu. Teologia krzyża, która ujawniła się zdecydowanie w myśli reformacji, miała wyznaczyć nowy nurt chrześcijańskiej wiary. M. Luter, mówiąc o działaniu Boga na krzyżu i w zmartwychwstaniu, dowodził w ten sposób, że Jezus jest Panem i nadzieją ludzkości. Tym samym doprowadził do krytycznego wobec świata ujmowania chrześcijaństwa, które rozumie jako ciągle na nowo wracające załamywanie się poczucia pewności siebie i bezpieczeństwa człowieka¹⁹. J. Ratzinger/Benedykt XVI chciał przewyciężyć różnicę między dwoma nurtami, które rozwinęły się w chrześcijańskiej teologii. W krzyżu Jezusa dostrzega on Jego wyjątkową relację do Ojca, która ostatecznie stanowi centrum Jego Osoby. Czyn Jezusa Chrystusa sięga dna Jego bytu, gdyż nie działa On sam, lecz w imieniu Tego, który Go posłał. Dopiero w wydarzeniu śmierci

¹⁷ Zob. tamże, s. 96.

¹⁸ Zob. tamże, s. 105-107.

¹⁹ Zob. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. 4: *Wprowadzenie do chrześcijaństwa*, Lublin 2017, s. 186-187.

Jezus stał się najpełniej Synem posłanym przez Ojca²⁰. Teologia krzyża w ujęcie J. Ratzingera/Benedykta XVI jest więc otwarciem drogi dla teologii wcielenia, która skłania do statycznego i optymistycznego spojrzenia. Wobec tego faktu, że Bóg stał się człowiekiem, wszystkie inne wydarzenia mogą być tylko czymś drugorzędnym. Spotkanie się Boga i człowieka wydaje się rzeczą rozstrzygającą, prawdziwą przyszłością człowieka, ku której wszystko musi się kierować. Dzięki temu, że jednorodzony Syn stał się człowiekiem, każdy chrześcijanin może już teraz powiedzieć: „Obecne życie moje jest życiem wiary w Syna Bożego, który umiłował mnie i samego siebie wydał za mnie” (Ga 2, 20). Prawdziwą, wielką nadzieją człowieka, może być tylko wcielony Bóg, który umiłował ludzi aż do ostatniego *wykonało się!* (J 19, 30)²¹.

3. *O Crux, ave spes unica*

Krzyż jest jedyną nadzieją człowieka. Od wieków przypomina o tym wspomniany na samym początku hymn *Vexilla regis prodeunt*. Jest on obecny w liturgii Kościoła od szóstego stulecia, a obecne w nim słowa *O crux, ave, spes unica* do dziś są szczególnie inspirującą w teologicznej refleksji. Jakkolwiek w historii chrześcijańskiej wiary odmiennie stawiano akcenty w nauce o krzyżu, zawsze był on dla chrześcijan znakiem nadziei. Prawdziwym pasterzem może być tylko ten, który zna także drogę wiodącą przez dolinę śmierci. Człowiek pozbawiony odniesienia do Boga jest skazany na poczucie lęku i osamotnienia, które prowadzi do rozpacz. Jedynie chrześcijaństwo może prowadzić od wiary do miłości i tym samym otwiera horyzont nadziei²².

Marcin Luter nieustannie w swoich myślach podążał w kierunku teologii krzyża. W Lutrowym zwiastowaniu rozlega się słowo o wzniosłym Bogu, pełnym mądrości i chwały, jednakże ukrywającym się w poniżeniu, pogardzie i cierpieniu. W istocie rzeczy Bóg objawiony nadal pozostaje Bogiem ukrytym. W Nim

²⁰ Zob. K. Gózdź, *Chrystologia Logosu według Josepha Ratzingera*, „Teologia w Polsce” 5,2 (2011), s. 240-242.

²¹ Zob. Benedykt XVI, *Encyklika «Spe salvi»*, nr 26-27.

²² Zob. J. Szymbik, *Theologia benedicta*, t. III, Katowice 2016, s. 269-270.

bierze początek wszystko, co dla człowieka posiada wartość, nie-
sie zbawienie i nowe życie. Bóg wyznaczył Chrystusa jako ofia-
rę przebłagania i z miłości ofiarował człowiekowi krzyż. W tym
znaku zostało ofiarowane ludzkości usprawiedliwienie. Krzyż
więc zniósł to wszystko, co dzieliło człowieka od Boga, przyniósł
zaś pojednanie. Dla chrześcijanina krzyż Chrystusa jest miejscem
uczenia się prawdziwej ufności, gdyż dzięki niemu człowiek do-
świadcza bliskości Boga.

Dla J. Ratzingera/Benedykta XVI obraz ukrzyżowanego Boga
jest kwintesencją chrześcijaństwa i jego duchowości. Wejście
w pasję Chrystusa prowadzi do rozpoznania w Jezusie – Bogu,
w Synu – Ojca (por. J 14,9). W uniżeniu Jezusa, upokorzeniu po-
suniętym aż do krzyża ukazuje się prawda o Bogu, Jego chwała.
Jednak dopiero naśladowanie Jezusa, cierpliwe kroczenie Jego
śladami, ze wzrokiem utkwionym w Jego krzyżu, prowadzi do
prawdziwego poznania Boga. Jedynie pójście za Chrystusem pro-
wadzi do głębokiej zażyłości nacechowanej całkowitą ufnością.
Spotkanie z Bogiem, który w krzyżu Chrystusa objawił swoje
oblicze, tak przemienia życie, że czujemy się odkupieni przez na-
dzieję, którą wyraża. Ewangelia zmienia człowieka i świat, i jako
taka jest eschatologiczną nadzieją²³. „Kto ma nadzieję – powiada
Benedykt XVI – żyje inaczej; zostało mu dane nowe życie”²⁴. Na-
śladowanie Jezusa, życie Ewangelią, przemienia człowieka i rze-
czywistość. Krzyż Chrystusa przynosi upragniony sens.

Nota o autorze: Ks. mgr Wiktor Trojnar – prezbiter archi-
diecezji wrocławskiej, uczestnik studiów doktoranckich na Pa-
pieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu; e-mail: wiktora.
trojnar@gmail.com.

²³ Zob. J. Szymik, *Theologia benedicta*, t. II, Katowice 2016, s. 131-147.

²⁴ Benedykt XVI, *Encyklika «Spe salvi»*, nr 2.

Streszczenie

Sperancyjny aspekt teologii krzyża w myśli Marcina Lutra i Josepha Ratzingera / Benedykta XVI

Jednym z ważniejszych tematów, podejmowanych w teologicznej refleksji, jest wydarzenie krzyża. Za sprawą Marcina Lutra teologia krzyża stała się syntezą myśli reformacyjnej. Zdaniem reformatora w krzyżu zostało ofiarowane ludzkości usprawiedliwienie dające pojednanie z Bogiem. Kilkaset lat później kwestia krzyża została na nowo podjęta przez Josepha Ratzingera, późniejszego papieża Benedykta XVI, dla którego obraz ukrzyżowanego Boga jest kwintesencją chrześcijaństwa i jego duchowości. Choć w nauce o krzyżu nieco odmiennie stawiano akcenty, krzyż od początków chrześcijaństwa uznawany był na *jedyną nadzieję* człowieka.

Słowa kluczowe: krzyż, Marcin Luter, Joseph Ratzinger, Bóg, teologia, Reformacja

Summary

Speranical aspect of the theology of the cross in the thoughts of Martin Luther and Joseph Ratzinger / Benedict XVI

One of the most important topics in theological reflection is the event of the cross. Thanks to Martin Luther, the theology of the cross became a synthesis of the Reformation thought. In opinion of the reformer in the cross was offered to humankind reconciliation with God. A few hundred years later, the cross issue was resumed by Joseph Ratzinger, later Pope Benedict XVI, for whom the image of the crucified God is the quintessence of Christianity and its spirituality. Although the accents were slightly different in the teaching on the cross, the cross from the beginnings of Christianity was considered *the only hope* of human being.

Keywords: cross, Martin Luther, Joseph Ratzinger, God, theology, Reformation

Bibliografia:

- Althaus P., *Die Theologie Martin Luthers*, Gütersloh 1983.
- von Balthasar H.U., *Karl Barth. Darstellung und Deutung seiner Theologie*, Köln 1962.
- von Balthasar H.U., *Teologia misterium paschalnego*, tłum. E. Piotrowski, Kraków 2010.
- Gózdź K., *Chrystologia Logosu według Josepha Ratzingera*, „Teologia w Polsce” 5,2 (2011), s. 237-247.
- von Loewenich W., *Luther für Christen. Eine Herausforderung*, Freiburg-Basel-Wien 1986.
- Nossol A., *Co teologia Marcina Lutra może dać teologii katolickiej?*, „Collectanea Theologica” 54/4, s. 5-20.
- Pertsch D. (red.), *Kleines Lexikon der Reformation. Themen, Personen, Begriffe*, München 1983.
- Ratzinger J. – Benedykt XVI, *Encyklika «Spe salvi»*.
- Ratzinger J. – Benedykt XVI, *Jesus von Nazareth. Vom Einzug in Jerusalem bis zur Auferstehung*, Freiburg-Basel-Wien 2011.
- Ratzinger J. – Benedykt XVI, *Katechezy o św. Pawle*, Kraków 2009.
- Ratzinger J., *Opera omnia*, t. 4: *Wprowadzenie do chrześcijaństwa*, Lublin 2017.
- Stupperich R. (red.), *Melanchthons Werke II/I*, Gütersloh 1952.
- Szymik J., *...aleś mi utworzył ciało... (Hbr 10,5). Teologia inkarnacji według J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce” 5,2 (2011), s. 219-236.
- Szymik J., *Syn, sens, hilasterion. Idee przewodnie chrystologicznej trylogii Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, w: *Jezus z Nazaretu. Poszukiwania chrystologiczne drogą wyznaczoną przez Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, red. J. Królikowski, P. Łabuda, A. Michalik, Tarnów 2016, s. 43-56.
- Szymik J., *Theologia benedicta*, t. II, Katowice 2016
- Szymik J., *Theologia benedicta*, t. III, Katowice 2016.
- Trościński G., *Pieśń o Krzyżu i jej nieznanym późnośredniowiecznym przekaz. Z zagadnień polskojęzycznego zasobu literackich pozdrowień Krzyża*, „Pamiętnik Literacki” 1/2015, s. 23-44.
- Uglorz M., *Teologia krzyża ks. Marcina Lutra*, „Teologia i ambona” 16/1997.